

De typografie deelt een lange geschiedenis met de architectuur. De Romeinen hebben ons zowel het Latijnse schrift als een imposante architectuur nagelaten. In hun bouwwerken speelde de typografie een belangrijke rol. Op openbare gebouwen en op triomfbogen werd met het insigne SPQR aangegeven dat deze het Romeinse Rijk toebehoorden. De afkorting staat voor Senatus Populusque Romanus wat "De senaat en het volk van Rome" betekent. De afkorting siert ook hedendaagse gebouwen in Rome. In Amsterdam is de spreuk geïmiteerd als SPQA, Senatus Populusque Amstelodamensis. Je vindt de spreuk op verscheidene bruggen en in het fries van de stadsschouwburg.

De romeinse typografie is een teken van zelfbewustheid. In het belangrijkste intacte bouwwerk dat de Romeinen ons hebben nagelaten, het Pantheon in Rome, staat op de voorgevel trots vermeld dat Marcus Agrippa, zoon van Lucius, voor de derde maal consul, dit heeft gebouwd - alhoewel geschiedschrijvers het er nu over eens zijn dat het Pantheon pas uit de tijd van Hadrianus stamt. De triomfbogen van Rome zijn niet alleen als de ultieme uiting van zelfbewustheid te beschou-

wen, maar ook als architectuur in dienst van de typografie. De bekendste triomfboog is die van Titus op het Forum Romanum, opgedragen aan hem door zijn broer en opvolger Domitianus.

Tijdens het neoclassicisme werd de Romeinse eenheid van architectuur en typografie in ere hersteld. Het Panthéon in Parijs, met de tekst "aux grands hommes la patrie reconnaissante" is hiervan een voorbeeld. Ook de Islamitische bouwkunst heeft de typografie in haar architectuur

verwerkt. Voor de Islamitische bouwkunst werd meestal het wat hoekige en zware Koefische schrift gebruikt. De typografie is toegepast in de Mezquita in Cordoba, de moskeeën van Isfahan en de Taj Mahal in India.

In Amsterdam worden de oudste vormen van typografie in steen gevonden in de gevels van panden uit de zestiende en zeventiende eeuw verlevendigen. Met de bouw van eerste stenen huizen verschenen de gevelstenen. In de gevelstenen worden beeld en typografie gecombineerd, hetgeen handig was in een tijd waarin niet iedereen is geletterd. De stenen geven de professie of de naam van de eigenaar weer of brengen

de devotie van de bewoners tot uitdrukking. Soms werden de stenen ook gebruikt om aan te geven dat panden bij elkaar hoorden. Twee panden van dezelfde eigenaar werden getooid met gevelstenen van "de zon" en "de maan".

Omdat er geen huisnummers waren dienden gevelstenen ook als huisaanduiding. Veel straatnamen in de oude stad zijn naar alle waarschijnlijkheid van gevelstenen en uithangborden afgeleid, zoals de Beren- Wolven- en Hartenstraat.

Evenals de Romeinen gebruikten de Amsterdamse stadsbestuurders typografie om trots hun goede werken te verkondigen. Aan de Heiligeweg staat een poort dat toegang geeft tot de Kalvertoren. Deze poort behoort toe aan het voormalige rasphuis van de stad, een tuchthuis voor bedelaars. De Latijnse spreuk op het poort betekent vrij vertaald " Het is verdienstelijk te temmen waarvoor men bevreesd is". Boven de tekst ziet men een afbeelding van een wagen met voerman die zijn zweep laat knallen over de ingespannen troep leeuwen, tijgers, beren en wilde zwijnen.

In de tweede bloeiperiode van de stad, tussen 1900 en de tweede wereldoorlog is er een herleving van de typografie. Het begint bij de beurs van Berlage waar gedichten van Albert Verwey door Lambertus Zijl in de gevel zijn uitgehouwen. In de beurs zijn ook verzen van Verwey beeldhouwd. Behalve Berlage waren ook zijn tijdgenoten Bazel en Kromhout architecten die vernieuwing in de architectuur nastonden en die daartoe bouwkunst, beeldhouwkunst en typografie integreerden. Voorbeelden hiervan zijn het monumentale

gebouw van de Handelsmaatschappij (nu gemeentearchief), Hotel American, en het Tuschinski Theater. Later werd de typografie een belangrijk onderdeel van de Amsterdamse school. Aan de vormgeving van de huisnummers werd veel aandacht besteed.

Bij de herontdekking van de stad in de jaren zeventig word ook weer het ornament en de typografie herontdekt. Een mooi voorbeeld hiervan vormt de toegangspoort tot het Max Euweplein, die wordt gesierd met een speelse spreuk in pseudo-Latijn: "Homo sapiens non urinat in ventum", Een mens of een weldenkende man urineert niet tegen de wind in.

In de huidige architectuur worden letters en cijfers op alle mogelijke manieren in de bouwwerken geïntegreerd. Het architectenbureau Neutelings Riedijk verweeft typografie op verschillende manieren in het ontwerp. Zo lijken de letters "Minnaert" het Minnaertsgebouw in Utrecht te dragen. In een ander gebouw van hun hand, "de letterbak" in Ede, bedekt een vrolijke chaos van letters de gehele gevel. De architect Frits van Dongen heeft de combinatie van gedicht en

bouwkunst van Berlage nieuw leven ingeblazen.

In het gebouw "Batavia" in het oostelijk Havengebied werd door een grafisch ontwerper een gedicht van Gerrit Kouwenaar in de gevels verwerkt. Dit gebeurde door letters in de gevel uit te sparen.

Het gedicht van Gerrit Kouwenaar laat de Genius Loci, de geest van de plek, tot de beschouwer spreken. Zo wordt een gebouw geïntegreerd in de zijn omringende omgeving en maakt het deel uit van de geschiedenis van de stad.

Eric Kurpershoek